

ПЕДАГОГІЧНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА: СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ

УДК 37.014

Регіональні особливості моніторингу якості шкільної освіти у Великій Британії та Північній Ірландії

Оксана Першукова

В статті розглянуто структурні та функціональні відмінності в системі моніторингу якості освіти чотирьох регіонально-адміністративних частин Великої Британії: Англії, Уельсу, Північної Ірландії та Шотландії. Особливої уваги надано законодавчій основі цього процесу, а також зроблено висновки щодо загальних для Великої Британії рис забезпечення якості середньої освіти.

Ключові слова: якість освіти, моніторинг якості освіти, забезпечення якості освіти, середня освіта Великої Британії, середня освіта Англії, середня освіта Уельсу, середня освіта Північної Ірландії, середня освіта Шотландії.

Глобалізація і нові інформаційні технології суттєво змінили сучасний стиль життя і способи спілкування населення багатьох країн світу. Їх системи освіти відкрито конкурують між собою за першість у розвитку інтелектуальних ресурсів. А тому технології, що дають змогу контролювати й управляти якістю освіти, викликають неабияку зацікавленість фахівців. Велика Британія була однією з перших країн, які обрали за основу освітньої політики стратегію якості. Недарма освітні трансформації 90-х років серед фахівців отримали назву «освітніх реформ якості» [1], оскільки були зосереджені на підвищенні освітніх стандартів, досягненні найефективнішого повернення вкладених в освіту ресурсів та запровадження звітності [2]. Нестабільність на ринку освітніх послуг, складність управління якістю освіти актуалізують для освіти України завдання вивчення позитивного зарубіжного досвіду з метою удосконалення існуючої системи.

Дослідженню проблем і здобутків британської освітньої галузі присвятили свої роботи вітчизняні дослідники А. Барбарига, К. Гаращук, О. Джуринський, Н. Лавриченко, О. Локшина, О. Огієнко, О. Овчарук, Л. Пуховська, А. Сбруєва. Численні аспекти забезпечення якості зарубіжної та зокрема британської освіти досліджували такі фахівці, як: Д. Адамс (*D. Adams*), К. Бібі (*C. Beeby*), Д. Беноліель (*D. Benoliel*), Дж. Сінг (*J. Singh*), Д. Чапман (*D. Chapman*), К. Піфо (*K. Pifo*), П. Тимз (*P. Timms*), К. Меррел (*Ch. Merrell*), С. О'Хара (*S. O'Hara*), Ш. Міск (*Sh. Miske*), Х. Хавес (*H. Haves*), Д. Стівенс (*D. Stevens*).

Освітняни багатьох країн стикаються із необхідністю передати випускникам середньої школи знання і навички, що відповідають потребам сучасного

високотехнологічного суспільства та створити базу для подальшої підготовки кваліфікованих фахівців високого рівня, соціально активних і здорових громадян. Адже освіта, добробут і здоров'я людини – головні показники якості її життя. Недарма основою сучасної освітньої політики багатьох країн світу, України у тому числі, є стратегія якості та рівний доступ до освіти. В літературі існує немало визначень поняття «якість» і «якість освіти». Міжнародною організацією зі стандартизації (*IOS*) прийняте визначення якості як «сукупності характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені потреби»[3]. Британські освітяни П. Тимз (*Timms, Peter*) та К. Меррел (*Merrell, Christine*). розглядають якість як «висновок, або судження про досягнутий рівень порівняно з поставленою метою» [4, с. 1]. Провідний російський фахівець з управління якості освіти М. Поташник, визначає якість освіти як «...співвідношення мети і результату навчання, яке виражається сукупністю характеристик, у яких відображено рівень досягнень, організації навчально-виховного процесу, та умов у яких він протікає» [5, с. 33], виділяючи шкільний, муніципальний, регіональний, федеральний рівні, науковець підкреслює складність процесу управління якістю. Український дослідник академік О. Ляшенко характеризує якість загальної середньої освіти як «...сукупність властивостей і характеристик освітнього процесу або його результату, які дають змогу задовольняти освітні потреби всіх суб'єктів навчально-виховного процесу – учнів і студентів, їхніх батьків, викладачів, роботодавців, управлінців, тощо, тобто державу та суспільство загалом» [6, с. 12]. Отже, поняття «якість освіти» – це багатоаспектний термін, в якому, на нашу думку, особливої уваги заслуговує відповідність отриманого результату навчання поставленій меті. Забезпечення якості – багаторівневий процес, який торкається усіх складових системи навчання, і залежно від умов, може мати характерні особливості.

Хоча заклади вищої освіти Великої Британії традиційно займають найвищі позиції в міжнародних рейтингах, результати роботи середньої школи протягом останніх 12 років дещо погіршилися. Зокрема, міжнародні дослідження якості середньої освіти продемонстрували негативну динаміку щодо якості підготовки випускників британських шкіл. За даними моніторингу оцінки якості освіти в школі *PISA (Programme for International Student Assessment)*, проведеним *OECD* (Організацією Економічного Співробітництва та Розвитку), Великобританія в 2000 році займала 7-е місце серед 32 країн, а в 2009 році 24-е серед 65.

Задля підвищення ефективності функціонування освітньої галузі у Великій Британії функціонує спеціально створена система моніторингу якості освіти, яка складається із збору, оброблення, зберігання та розповсюдження інформації про стан освіти, інтерпретації зібраних відомостей для прогнозування на їх підставі динаміки основних тенденцій розвитку. Управлінські рішення приймають на основі науково обґрунтованих рекомендацій. Оскільки країна складається із кількох регіонально-адміністративних частин, то за мету статті ми ставимо завдання дослідити існуючі регіональні відмінності у системах моніторингу якості освіти Англії, Уельсу, Північної Ірландії та Шотландії.

Попри суттєві регіональні відмінності в основі управління якістю освіти знаходиться моніторинг якості – збір і аналіз об'єктивних даних, що безперервно оновлюються, і на його основі проводиться постійна корекційна робота. Основна відмінність полягає у тому, що в різних регіонах Великої Британії контроль та оцінка якості освітніх послуг відбувається на різних рівнях. Збір та аналіз даних у Великій Британії відбувається завдяки *внутрішньому* та *зовнішньому оцінюванню*. *Внутрішнє оцінювання*, як і в інших країнах, передбачає процедури, які організовує і проводить сама школа, її педагогічний колектив, адміністрація, можуть брати участь батьки. Розрізняють оцінювання роботи учнів учителем (*teachers assessment*) та загальношкільне оцінювання (*school self evaluation*), або збір результатів роботи усієї школи (екзаменаційних оцінок, інформації відвідування занять, визначення рівня успішності). Отримані результати підлягають аналізу, на основі якого приймають оперативні рішення чи планують подальшу роботу. *Зовнішнє оцінювання* передбачає контроль успішності у засвоєнні змісту освіти, побудований за єдиною для усіх технологією оцінювання. Цей процес у Великій Британії проводять органи управління освітою і результати, як правило, публікують для розгляду громадськості, а тому процедура має діагностичну функцію, бо як внутрішній параметр певної освітньої системи дозволяє порівнювати якість освіти у класі, групі чи навчальному закладі.

Освітні системи **Англії** та **Уельсу** часто розглядають як одне ціле, але вони мають чимало відмінностей. Зокрема, основний орган інспекції Англії – Управління стандартів у галузі освіти – *Ofsted (the Office for Standards in Education)* [7]. Інспекція в Уельсі має назву *Estyn (Her Majesty's Inspectorate for Education and Training in Wales)* [8]. Це – державні, але разом із тим незалежні організації, бо підзвітні Парламенту і не підпорядковані Міністерству освіти. Освіта **Англії** та **Уельсу** традиційно функціонує у чітких рамках звітності про досягнуті результати. Адже вперше інспектори шкіл її Величності (*Her Majesty's Inspectors of Schools, HMI*) були призначені у 1839 році для перевірки в першу чергу шкільних фінансових звітів і сприянню підвищенню якості освіти в Англії та Уельсі, хоча вже тоді інспекторат в Уельсі користувався певною автономією. Інспекторат з навчання і підготовки у Північній Ірландії (*Education and Training Inspectorate, ETI*) є продовжувачем справи шкільних інспекторів розпочатої ще в 1832 році. На той час кількість інспекторів була мізерною, і можливостей повною мірою проводити перевірки було замало. В Законі про освіту від 1944 року зазначалося, що міністр освіти має проводити інспекцію усіх видів шкіл за допомогою інспекторів, призначених монархом. Тоді кількість працівників служби інспекції була дещо збільшена. Закон про освіту від 1992 року легалізував існування двох рівних за повноваженнями недержавних і незалежних один від одного департаментів, на які покладені завдання незалежної регулярної інспекції шкіл в Англії – Управління стандартів в освіті (*Ofsted*) та *ОНМСІ* в Уельсі, який у 1999 році змінив назву на *Estyn*. В Північній Ірландії сучасні рамки повноважень інспекторату окреслено в Законі про Освіту та роботу бібліотек від 1986 року, з поправками у законах від 1989 і 1996 років [7; 8].

Відтоді у фінансованих державою навчальних закладах усіх рівнів регулярно проводять національні тести з предметів «ядра» – англійської мови, математики, природничих дисциплін. До функцій внутрішньої інспекції, яка проводить самооцінювання роботи (*institutional self evaluation*) належить фіксація результатів навчальної діяльності кожного учня, класу чи класів з усіх предметів, їх порівняння із попередніми результатами. Інформація з окремого предмету вибраної групи надає можливість отримати порівняльну оцінку якості роботи вчителів, чи прослідкувати динаміку змін результатів навчання з року в рік. У такий спосіб державні навчальні заклади усіх рівнів звітують про результати власної роботи. Особливо ця практика розвинута в Уельсі, де рівень автономії шкіл особливо високий. Вони регулярно проводять само оцінювання і несуть відповідальність за освітній рівень наданих послуг. Зовнішнє оцінювання проводить так звана зовнішня інспекція (*External inspection*) раз на чотири роки, яка хоча й має деякі відмінності в Англії та Уельсі, але її функції в основному подібні, зокрема публікація результатів перевірок в пресі під назвою *League Tables*. Їх широко обговорюють і вважають одним з основних критеріїв якості роботи школи. Зацікавленими сторонами є батьки, працівники шкіл і представники місцевих органів управління. За Освітнім Актом 2005 року Головний інспектор (*Her Majesty's Chief Inspector*) має офіційно звітувати Державному секретарю Англії (*Secretary of State of England*) й інформувати про рівень якості шкільної освіти, а саме: задоволення освітніх потреб учнів; виконання школами освітніх стандартів; ефективність управління школами, включаючи фінансове забезпечення; моральний, духовний, культурний і соціальний розвиток учнів у школах; взаємодія навчальних закладів із населенням [7; 8].

Як ми уже згадували вище, Управління стандартів у галузі освіти – *Ofsted (the Office for Standards in Education)*, це державна організація, яка підзвітна тільки Парламенту і не підпорядкована Міністерству освіти. Законодавчою основою сучасної системи інспекції у Англії є Рамкові основи керівництва інспекцією (*Framework for the inspection of schools in England, 2005*). Цей документ неодноразово підлягав перегляду і змінювався, востаннє це відбулося в 2009. Заклад має за мету сприяння покращенню освітніх послуг в Англії, але опікується не тільки освітою, а і соціалізацією школярів, їх добробутом (*wellbeing*), а також освітою вчителів та дорослих. Від 2007 року поле діяльності працівників *Ofsted* розширилося, а їх кількість збільшилася. Зокрема відтоді, окрім регулярних інспекційних перевірок, які стосуються суто виконання стандартів, на них покладено урегулювання проблем, які можуть виникати у школах та коледжах. Як і раніше вони допомагають працівникам шкіл проводити внутрішнє оцінювання (*self-evaluation*), оцінюють якість викладання, визначають слабкі та сильні сторони цього процесу і беруть участь у зовнішньому оцінюванні шкіл. Відмінною рисою Англії є укладення контрактів на перевірку шкіл між *Ofsted* та групами інспекторів на конкурентній основі. Нерідко до таких груп входять вчителі – практики, які мають зареєструватися як інспектор. Для цього їм необхідно мати щонайменше

п'ятирічний досвід роботи учителя в школі, успішно пройти спеціальну підготовку і отримати ліцензію (*Rgl*) [7].

У 2002 році в Англії була створена Комісія для проведення аудиторських перевірок ефективності роботи місцевого самоуправління. Це – незалежний орган, діяльність якого досить широка за обсягом, зокрема: 1) всебічне покращення шкільної освіти, 2) нагляд за створенням умов для осіб з особливими потребами в освіті, 3) соціальна інклюзія мігрантів та осіб після тюремного ув'язнення; 4) навчання протягом усього життя, 5) стратегічний освітній менеджмент. Цей заклад перевіряє роботу місцевих органів освіти, дитячих садків, шкіл, коледжів і т.д. на предмет продуктивного використання державних коштів [7].

Система інспекції в Уельсі, яка має назву *Estyn (Her Majesty's Inspectorate for Education and Training in Wales)* (<http://www.estyn.gov.uk>) також добре розвинута. Її перевіркам підлягають усі рівні освіти від дошкільного до освіти дорослих. На чолі установи знаходиться Головний інспектор Уельсу. Законодавчо цей заклад спирається на спільний із Англією Освітній закон 2005 року (*Education Act, 2005*). Порівняно з Англією інспекція в Уельсі більше спирається на систему місцевих органів освіти (*Local Educational Authorities, LEA*). Вони допомагають у проведенні незалежної інспекції, виявляючи школи з низьким рівнем успішності, їх всебічно підтримують. У роботі працівники керуються документом прийнятим Національною Асамблеєю Уельсу в 1999 році під назвою *Code of Practice on LEA-School Relations*, оновленого в 2010 році і нині відомого як «*Guidance for the inspection of local authority education services for children*» [9].

Інспекторат в Англії та Уельсі працює за державно встановленими планами інспекцій і звітує Міністру освіти в Англії та Національній Асамблеї в Уельсі про якість освітніх послуг за такими параметрами: стан виконання освітніх стандартів у підпорядкованих школах; якість керівництва і управління, включаючи фінансове забезпечення, їх ефективність; рівень морального, культурного, духовного розвитку учнів. З метою підвищення рівня освітніх послуг і забезпечення якості чітко розподілено ролі і відповідальність за виконання роботи. Контроль за змістом шкільної освіти покладено на Державного секретаря освіти і науки, місцеві органи відповідають за впровадження нового змісту освіти у школах, інспектори місцевих відділів освіти контролюють виконання стандартів. Водночас адміністрація школи може вирішувати у який спосіб викладати предмети Національного навчального плану, а ради опікунів, які існують у кожній школі, мають право затверджувати навчальні плани та програми.

Північна Ірландія та Шотландія – досить самостійні частини країни, тому їх освітні системи мають певні відмінності. Особливістю інспекторату у *Північній Ірландії, ETI (Education and Training Inspectorate)*, який залишається частиною Департаменту освіти є відсутність контрактної роботи. У Північній Ірландії самооцінювання шкіл також розглядається як суттєва частина процесу підвищення якості шкільної освіти. Основна відповідальність за цей процес належить Адміністративній раді і персонально директору кожної окремо взятої школи. Співробітниками *ETI* в 2003 році створено і опубліковано матеріали для допомоги школам у проведенні само оцінювання з метою самовдосконалення. Програма шкільного самооцінювання (*Whole School Evaluation*) була замінена новою, назву якої ми переклали так: «Поглянь на нашу школу. Допомога Шкільному самооцінюванню» (*Looking at Our School. An Aid to Self Evaluation*). У вересні 2007 року

було запроваджено новий курікулум, виконання якого стало обов'язковим у 2010 році. Характерною ознакою його є спрямованість на формування вмінь та навичок і обов'язкове вивчення релігії протягом усього періоду навчання на середній ланці освіти (у Англії та Уельсі школи зобов'язані надати можливості вивчати релігію, але її вивчення не є обов'язковим). У Північній Ірландії місцеві освітні служби також існують, але їх повноваження і зобов'язання щодо контролю якості освіти значно вужчі, на них покладена відповідальність контролювати витрачені фінансові ресурси. Районні інспектори, *DI (District Inspectors)*, як правило, керують роботою групи підпорядкованих їм інспекторів, і про результати звітують координатору регіональної ради, який аналізує якісний стан освіти. Інспектори також нерідко проводять науково-дослідну роботу, як правило щодо якогось вузького сегмента навчання. Але раз на сім років кожна із шкіл обов'язково проходить перевірку працівниками *ETI*. Зазвичай інспекція має одну із форм: загальна перевірка, за якої оцінюють основні напрямки роботи школи, з обліком місцевих умов (контингент учнів, штат працівників, матеріальна база тощо); спеціальна перевірка досліджує певний сегмент роботи або предметну галузь навчання, як правило ту, що за результатами викликає занепокоєння; так звана «раптова інспекція» концентрується на перевірці стану релігійного виховання; об'єднана інспекція – спільна перевірка освітніх, медичних і соціальних служб спрямована на оцінку рівня безпеки навчального середовища [10].

Суттєвою відмінністю середньої освіти Північної Ірландії є селективність, яка діє у більшості областей. Селекція полягає у відборі учнів для подальшого навчання за освітніми результатами після закінчення першого чи другого ступеня шкільної освіти. На першому ступені (8 років) оцінюють рівень знань з математики та рідної мови (англійської, або ірландської), а в 11 років оцінюють рівень знань з обох мов, природничих наук (*Science*) та математики. Результат впливає на можливість відвідувати ту чи іншу школу. Найбільш бажаними вважають класичні середні школи, оскільки там існує можливість отримати безкоштовно найвищу якість знань. Це свідчить про те, що як зовнішня, так і внутрішня інспекція в цій частині Великобританії має чітко налагоджену систему з характерними ознаками. Слід відмітити, що освітяни Північної Ірландії всіляко захищають власну модель забезпечення якості освіти, зокрема вважають недоречним переймати досвід Англії та Уельсу щодо публікацій *League Tables*. Вони наполягають, що успіхи школи не завжди можна відобразити у відсотковому співвідношенні. Посилаючись на статті у поважних виданнях, вони підкреслюють, що *League Tables* часто містять численні неточності і сумнівні дані, що вводять в оману громадськість. Іншим пунктом, який відрізняє освіту Північної Ірландії, є система селекції. Численні спроби замінити її як негуманну зустрічають спротив як освітян, так і громадськості.

Як бачимо у Англії, Уельсі та Північній Ірландії самооцінювання шкіл розглядається як суттєва складова процесу покращення навчального процесу у школах. Спільним для цих частин країни є відсутність чітких рекомендацій у курікулумі щодо застосування у навчальному процесі матеріалів, методів навчання як і часу виділеного на опрацювання тієї чи іншої теми. Відповідальність

за самооцінювання покладена на шкільну адміністрацію, у першу чергу – директора. Для ефективного її виконання передбачена спеціальна підготовка і консультування з представниками Інспекторату освітньої та професійної підготовки (*Education and Training Inspectorate*).

Система забезпечення якості освіти в школах *Шотландії* суттєво відрізняється від інших частин Великої Британії, оскільки, за так званими Шотландськими освітніми законами (*Education (Scotland) Act 1980* та *The Scotland Act 1998*), право управління освітою у цій частині Великої Британії законодавчо надано Парламенту Шотландії. У 2000 році з'явився закон про освіту Шотландії (*Education and Training (Scotland Act)*), тому шотландське шкільництво має немало відмінностей. Коло виучуваних предметів у курікулумі, значно ширше ніж у Англії, Уельсі та Північній Ірландії, хоча предмети вивчають не так поглиблено [11]. В середню школу діти переходять в 12 річному віці, щоб навчатися там 4 роки (S1-S4). Як правило після двох перших років вони починають відвідувати курси за системою національних кваліфікацій Шотландії (*National Qualification Scotland*), розробленою Управлінням кваліфікацій Шотландії (*Scottish Qualification Authority*). Школи Шотландії проходять обов'язкову реєстрацію в Державному департаменті освіти та індустрії (*SOEID*), інспектори якої регулярно перевіряють якість викладання та умови навчання. Система забезпечення якості відрізняється уже тим, що спирається на три типи моніторингу: 1) внутрішнє самооцінювання в школах, 2) зовнішня перевірка якості (*audit*) освітніх послуг у школах проводиться Управлінням незалежних шкіл (*Board of Governors for Independent Schools*); 3) зовнішній контроль якості має місце з боку Державного освітнього інспекторату – *HMIE (Her Majesty's Inspectorate of Education* (<http://www/hmie.gov/uk>)). Ця установа має повноваження перевіряти усі без винятку школи, як державні, так і приватні. (*Scotland* (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980.44.contents>)). З 1991 року Державний освітній інспекторат несе відповідальність за оприлюднення результатів навчання випускників середніх навчальних закладів у вигляді *Standard Tables of examination* [11].

У 1996 році *HMIE* було вперше опубліковано документ *How good is our school?*(Наскільки хороша наша школа?), який, по суті, був збірником інструкцій з проведення самооцінювання у закладах середньої освіти, бо містив об'ємну анкету й набір індикаторів якості, які можна було просто визначити за наданими відповідями. Пізніше ці інструкції неодноразово переглядалися і уточнювалися на основі консультацій вчителів-практиків і теоретиків з якості освіти. Сьогодні цей збірник під назвою *A Guide to Evaluating Services for Children and Young People* (Збірник інструкцій з оцінювання освітніх послуг для дітей та молоді) є дієвим засобом забезпечення якості освіти, посібником із проведення процедури самооцінювання у школах.

Освітній Акт 2000, отримав назву *The Standards in Scotland's Schools*, бо встановив вимогу виконання стандартів у школах, визначив коло відповідальності місцевої влади і шкільної адміністрації, зробив обов'язковим оприлюднення результатів перевірок у вигляді щорічного видання *Standards and quality Report*, і у

такий спосіб зобов'язав дотримуватися національних пріоритетів у освіті Шотландії (<http://www/legislation.gov.uk/asp/2000/6/contents>).

Місцеві органи влади, особливо у сільській місцевості, мають неабиякий вплив на заклади освіти. До їх компетенції входять питання збільшення чи зменшення рівня фінансування шкіл, вони впливають на керівництво школами, а разом з тим і на учительський колектив. Але за зниження результатів успішності у школах вони теж несуть відповідальність. За останні кілька років шкільництво Шотландії обрало курс на *комбінацію внутрішнього і зовнішнього моніторингу якості*. Передумовою цього стало збільшення відповідальності шкіл за рівень якості освітніх послуг, забезпечення відповідності послуг потребам учнів, включаючи дітей з особливими потребами та безпеку в школі. В листопаді 2009р. було опубліковано новий збірник під назвою *How Well Do We Protect Scotland's Children?*, який об'єднав ці напрямки [<http://www.hmie.gov.uk/documents/publication/hwpsc.pdf>]. У 2008 р. уряд Шотландії оголосив про наміри комплексної реорганізації органів контролю і освітньої інспекції у тому числі. Першочергової уваги надано безпеці дітей під час навчання. Для проведення перевірок в квітні 2011 р. було створено новий орган відповідальний суто за безпеку в школі *SCSWIS – Social Care and Social Work Improvement Scotland* [<http://www/scswis/com/>].

Отже, з метою підвищення рівня освітніх послуг і забезпечення якості у Великій Британії чітко розподілено ролі і відповідальність за виконання роботи. Система управління якістю освіти постійно удосконалюється, проводиться постійна робота задля її швидкого реагування на освітні потреби учнів і основні запити соціуму до випускників шкіл. Спільними ознаками освіти Британії є створення умов для рівного доступу до освіти усіх дітей незалежно від соціально-економічного статусу сім'ї, національної чи релігійної належності, віддаленості помешкання від навчального закладу тощо, наявність освітніх стандартів і обов'язковість їх виконання, спрямованість на задоволення освітніх потреб, відкриття перспектив професійного росту чи здобуття вищої освіти. Відмінності у системах забезпечення якості освітніх послуг регіонально-адміністративних частин Великої Британії відображають нерівномірність соціально – економічного розвитку регіонів, відмінності соціальних груп населення цієї країни, освітні традиції.

Список використаних джерел:

1. Ляшенко О. *Стратегія якості як основа освітньої політики країн світу* / Ляшенко Олександр // *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / за заг. ред. О. І. Локишиної. – К. : К.І.С, 2004. – С. 9–14.
2. *Особливець Ю. О. Динаміка розвитку освітньої політики Великої Британії в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття (перехід від ідей стандартизації до ідей персоналізації)* / Ю. О. Особливець // *Педагогічні науки: теорія, історія інноваційні технології*. – 2009. – № 2. – С. 91–99.
3. Локишина О. *Еволюція реформ шкільної освіти в країнах Європейського Союзу* / О. Локишина // *Шлях освіти*. – 2006. – № 4. – С. 18–21.
4. *Поташиник М. М. Управление качеством образования* / под ред. М. М. Поташиника. –

- Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.*
5. *International Organization for Standardization [Electronic resource]. – URL : <http://www.iso.org/iso/home.html>.*
 6. *Office for Standards in Education – Ofsted [Electronic resource]. – URL : www.ofsted.gov.uk/publications/110001.*
 7. *Timms, Peter and Merrell, Christine (2007) Standards and Quality in English Primary Schools Over Time: the National evidence (Primary Review Research Survey 4/1), Cambridge: University of Cambridge Faculty of Education. – Published October 2007 by The Primary Review © Copyright 2007 The University of Cambridge. – 2007. – 30 p.*
 8. *Estyn (Her Majesty's Inspectorate for Education and Training in Wales) [Electronic resource]. – URL : www.estyn.gov.uk.*
 9. *Guidance for the inspection of local authority education services for children. Service Reporting Code of Practice for Local Authorities. Published CIPFA [Electronic resource] / THE CHARTERED INSTITUTE OF PUBLIC FINANCE AND ACCOUNTANCY, 2010. – 485 p. – URL : http://www.tisonline.net/localauthorityaccounting/content/SeRCOP_2010_11.pdf.*
 10. *Swan, Julia and Waddell, Alex Standard and Quality in Falkirk Council Schools Session 2009/10 / Authors Julia Swan (Director of education), Dr. Alex Waddell (Convener of educational Committee) Falkirk Council Education Services, June 2011. – 26 p.*
 11. *How do schools in Scotland measure their own progress? AERS, Applied Educational Research Scheme. – edited : University of Stirling, University of Strathclyde (education), University of Edinburgh. – Moray house, School of Education, St John's Land, Holyrood Road, Edinburgh. – June 2008. – 4 p.*
 12. *A Guide to Evaluating Services for Children and Young People using quality indicators [Electronic resource]. – URL : www.educationscotland.gov.uk/.../Evaluating.*
 13. *How Well Do We Protect Scotland's Children? [Electronic resource]. – URL : <http://www.hmie.gov.uk/documents/publication/hwpsc.pdf>.*
 14. *Social Care and Social Work Improvement Scotland [Electronic resource]. – URL : <http://www/scswis.com>.*